

ДО САДА НЕОБЈАВЉЕНЕ НАРОДНЕ ПРИПОВЕТКЕ ВУКА ВРЧЕВИЋА У КОНТЕКСТУ УСМЕНЕ ТРАДИЦИЈЕ

Многи аспекти сарадње Вука Карацића и Вука Врчевића на прикупљању народних приповедака изучени су и познати. Највећи број приповедака којима је та сарадња резултирала до данас су и објављене. Међутим, један део Врчевићеве грађе остао је необјављен и чува се заоставштини Вука Карацића у Историјској збирци Архива САНУ. У раду ће бити представљени резултати истраживања архивске грађе, које је показало да се један њен део, до сада приписиван Врчевићу, може атрибуирати Филипу Тановићу, његовом сараднику. Приповетке ће затим, у складу са овим сазнањима, у кратким цртама бити смештене у контекст усмене приповедне традиције. На крају доносимо текстове четири необјављене приповетке.

Кључне речи: народне приповетке, архивска грађа, Вук Врчевић, Вук Карацић, сакупљање фолклора

Најпознатији сарадник Вука Карацића на сакупљању народних приповедака је његов имењак, Вук Врчевић. Сарадња два Вука је предмет за који Мирослав Пантић с правом каже да је „довољно познат“ (437). О њиховом подухвату на сакупљању приповедака, али и других облика усмене књижевности, као и њиховом личном односу доступна је обимна грађа из Вукове преписке. Тихомир Ђорђевић је оценио да је Врчевић „један од највећих, ако није чак и највећи Вуков сарадник и помоћник из народа“ (ЂОРЂЕВИЋ: 68). Радмила Пешић је, пишући о сарадњи два Вука, идентификовала кључне тачке њихове заједничке делатности: „Karadžić ga је zainteresовао за skupljanje narodnih pesama i pripovedaka, opisivanje običaja i narodnog života, beleženje narodnog govora i za sabiranje starih rukopisa i

¹ marinamladenovic@hotmail.com

² Рад је настао у оквиру пројекта *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду* (178011) Института за књижевност и уметност, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја, а на који је ауторка укључена као стипендиста Министарства.

knjiga“ (PEŠIĆ: 68). Осим тога, Врчевић је у писмима Вука стално³ подсећао на бројна веровања, шалтиве приповетке и имена која је прикупио. Грађа потекла од Вука Врчевића, колико се зна, сакупљена је на простору Боке, углавном од младих девојака, уз помоћ његове супруге. Врчевић је Караџићу често напомињао тешкоће са којима се сусретао у сакупљачком раду: „вђруйте да ове приче у народу недају се тако лако чути, или зар немаји много, каколи?“ (ПРЕПИСКА VIII: 34). Највећи број приповедака којима је сарадња два Вука резултирала до данас су и објављене, што у канонској збирци *Српске народне приповијетке* (1853), што у тзв. *Додатку* (1870), те је тако Врчевић постао сакупљач који је у књижевноисторијском контексту заузео посебно место, са највећим бројем објављених приповедака у односу на друге Вукове сараднике и поред чињенице да је његов подухват стално био обележен Вуковом сумњом у аутентичност записа. Од укупно педесет приповедака које је Вук штампао 1853, чак петнаест му је послао Вук Врчевић.

У Историјској збирци Архива САНУ налазе се три Врчевићева рукописа, која је описао Мирослав Пантић (ПАНТИЋ: 633–635). Први рукопис (*Шеснаест / Народњи Приповиједака*)⁴ садржи шеснаест приповедака од којих само једна није објављена. Све приповетке (укупно осам) из другог рукописа (*Просте народне приповиједке*)⁵ су објављене. У трећем рукопису⁶ налазе се три необјављене приповетке од укупно пет. То значи да постоје укупно четири необјављене приповетке из записа Вука Врчевића. Преписи двеју необјављених приповедака савременом ортографијом налазе се такође у заоставштини Вука Караџића, у фасцикли која носи наслов *20 приповедака Вука Врчевића*.⁷ Међутим, постоје индиције да овај препис не потиче од Вука Караџића. Информацију о могућем пореклу преписа дала је Маја Бошковић-Stulli: „Свих двадесет приповиједака преписано је истом руком. Према усмено саопћеном мишљењу Боривоја Маринковића, текстове је вјероватно преписао сликар Тирол, синовац Димитрија П. Тирола“ (БОШКОВИЋ-STULLI 1966: 77).

У вези са „трећим“ Врчевићевим рукописом Пантић је истакао за ово истраживање важан податак: „Осим ова два рукописа, који су Врчевићеви оригинали, има и трећи, који аутограф није, али није ни неки накнадни препис. Он је без наслова и има укупно 12 страна, вел.“ (ПАНТИЋ: 635). Слично је сматрао и Љубомир Зуковић:

³ Из писма у писмо је подсећао Вука Караџића на грађу коју је сакупио, због чега се може претпоставити да није добио одобрење да је и пошаље (ПРЕПИСКА VII: 306, 321, 324, 340, 365, 404, 429, 471, 478).

⁴ Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/258-I-д-2

⁵ Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/256-I-д-3

⁶ Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/258-I-д-4

⁷ Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/258-I-b-1-20

„По нашој оцени, то није Врчевићев рукопис нити смо могли открити ма и најмање трагове у стилу који би нас подсетили на стилizацију текстова о којима смо до сад говорили. По неким одликaма фразе и језика, међутим, рекло би се да је и овај рукопис настао у Бoки (...) Могуће је, међутим, да је и овај рукопис послао Врчевић, а он га је могао добити од nekoga свoга помагача. Неoбично је, можда, само то што Врчевић, који иначе доста педантно бeлeжи у својим писмима шта шаље Вуку, овај рукопис нигде не поминје.“ (66).

Радмила Пeшић приписала је записе приповедака из овог рукописа Вуку Врчевићу (PEŠIĆ: 83). Међутим, када је претпоставио да овај рукопис потиче од nekог Врчевићевог помагача, Зуковић је био најближи истини. Рукописи приповедака Вука Врчевића нису датирани, међутим, преписка са Вуком Карацићем у којој постоји податак о томе када су приповетке послате и од кога потичу објављена више од две деценије након наведених студија, те је могуће да је податак због тога промакао истраживачима. Други разлог је свакако то што текстолошко питање није било примарни предмет њихових интересовања. Осма књига преписке (1994) открива следеће: Врчевић је Карацићу прво послао осам приповедака (ПРЕПИСКА VIII: 146), односно оно што Пантић назива другим рукописом из Архива САНУ. Затим му је уз писмо од 13. јуна 1850. послао шеснаест приповедака (Исто: 326), које су у литератури означене као први рукопис и из којег је једна од необјављених приповедака. Трећи рукопис послат је Вуку Карацићу 31. августа 1850. из Рисна. Врчевић у писму напомиње да је приповетке сакупио његов пријатељ Филип Тановић, парох Маински, што донекле осветљава недоумице у вези са атрибуцијом рукописа.

„По предателю овога листа кои є мой истиний пријатељ, примиће те јошт пет оніе чудесніе приповіедака кое ми є єдан мой пријатељ скупіо, и онако какве су вам ій шалѣм, уздам се даће ми јошт коју овій дана послати.

Ови пријатељ ест Г. Филип Тановић Парох Маински, који одлази к његовом величесту за неке њгове потребе, молећи вас да му будете на руци колико би сте могли, за кое бих вам врло благодаран остану.“ (ПРЕПИСКА VIII: 345)

Овај податак разјашњава због чега је тешко засигурно одредити Врчевића као записивача документа (што показује не само различит рукопис, већ и употреба другачије ортографије: нпр. Врчевићев сарадник акценатује самогласнике *е, я, и, у*; не користи уопште меки знак, већ само тврди; у одређеним позицијама користи вуковску графему *љ*, које код Врчевића нема итд.), а да по карактеристикама грађе и лексички (посебно употребом италијанизама) подсећа на његове записе. Послате приповетке Врчевић није преписао, што упућује на то да он није вршио интервенције на тексту, што би могло указивати на то да је уједначеност записа условљена регијом из које потичу. Податак о помагачу потврђује претпоставке о Врчевићевом начину рада, иако не мења умногоме већ формиране погледе на грађу.

Једина необјављена приповетка из аутографа Вука Врчевића,⁸ насловљена је као Друга⁹ и очигледно припада типу АаТн 433, односно брака у којем је муж натприродно биће. Нада Милошевић-Ђорђевић истиче да је овај тип веома распрострањен како у свету тако и код нас (76). У Врчевићевој варијанти супруга богатог човека не може имати деце, те моли бога да јој подари једно по сваку цену. Жена рађа змаја, који, кад одрасте, исказује жељу да се ожени и захтева од родитеља да му доведу најмлађу цареву кћер. Када доведу девојку кући, она затекне змаја и препадне се. Овде нема уобичајеног мотива да се јунак ноћу претвара у прекрасног младића и да његова жена то зна, већ је акценат на његовом застрашујућем појавном облику, што се потврђује тиме што је отац одмах по рођењу хтео да га закоље. Јунак умирује девојку откривајући јој да је с разлогом испросио и да му се у сну јавило да само она може да скине клетву с њега, па јој поставља ултиматум „или ме лечи или ћу ја греих мојех родитеља пред њима и тобом очитовати“. Онда она открива да једини начин да јунак оздрави јесте да разоткрије тајну родитеља, што он затим и чини, оптужујући их да су згрешили пре венчања и да зато и нису могли да имају деце. Тек тада се претвара у младића, али се наглашава да су се родитељи покајали и доживели дубоку старост. Уобичајено је за овај тип приповетке да је жена та која скида клетву са јунака (вероватно због тога јунак чим одрасте и исказује жељу да се ожени, јер тежи да поврати људски облик), али то се обично одвија на други начин, нпр. тако што јунакова жена изгори његов змијски свлак. Такође изостаје јунакова љутња због кршења табуа – јунак сам инсистира на томе да се открије истина, јер је табу прекршен много раније и приписан родитељима. Моралистички тон је веома изражен, као, уосталом и у другим Врчевићевим записима, а варијанта постоји код Базилеа и Страпароле.

Прва необјављена приповетка из трећег рукописа, без наслова,¹⁰ почиње мотивом лењог сина, који, на наговор мајке, пође у службу неке бабе, која му даје задатак да му жена која нема брига скроји кошуљу. Мајка одлази код краљице, која јој се поверава да је краљ бије јер нема одговор на питање ко је лепши од њега. Жена јој говори да му следећи пут одговори да је лепши краљ од јечма. Он одлази код другог краља да види његову лепоту и тамо добија прстен као поклон за супругу. Када краљица стави прстен, претвори се у голубицу и одлети другом краљу и постане његова

⁸ Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/258-I-д-2, налази се на стр. 2–4 (према постојећој пагинацији).

⁹ Наслов *Жена родила змаја* додао је Даничић, а нека „каснија рука“ ставила је напомену „Преписано“ (ПАНТИЋ: 634).

¹⁰ Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/258-I-д-4, прва по реду, на листовима. 1–2 (рукопис је нумерисан).

супруга. Ова приповетка је остала неклассификована, али задатак да кошуљу скроји жена без брига везан је за италијанску новелистичку традицију, а јавља се и мотив магичног прстена који човек дарује жени како би дошла њему. Радмила Пешић окарактерисала је ову приповетку као „jednu gđavu, isprekidanu i nelogičnu priповетку sa elementima istočnjačkih pričanja“ (PEŠIĆ: 83), иако такође подсећа на новелу (чиме се изнова актуелизују и потврђују везе Врчевића са италијанском традицијом).

Приповетка која припада типу AaTh 707, такође без наслова¹¹, почиње тако што се краљев син нађе на конаку код три сестре, од којих свака објашњава због чега би требало баш њу да узме за жену. Он се одлучује за најмлађу, која обећава да ће му родити децу са белезима у облику месеца и звезде. Овде јунакиња није прогоњена од стране сестара, оне имају само улогу у градационом поступку, већ је свекрва та која је љубоморна на њу, јер је девојка из сиромашне породице. Зла свекрва чешиће се јавља у приповеткама о прогоњеној девојци (706), али у свим варијантама овог типа које је послао Врчевић она је негативни јунак, чиме се ова приповетка уклапа у тај корпус. Јунакиња рађа двоје деце, а свекрва их замењује за штенад и наређује слугама да децу убију. Кад то види краљев син, он издаје наредбу да се жена узиде у зид код врата града и да је свако за казну удари метлом. Овде узиђивање у грађевину нема функцију људске жртве, већ постаје вид кажњавања на јавном, прометном месту. Слуге, којима е додељен задатак да убију децу, остављају их млинару. Кад деца одрасту, нађу се пред очевим двором. Тражећи воде, сусрећу краљевићеву мајку, која их упућује у „Зелен гору“, у нади да ће тамо погинути. На путу до тамо срећу старца који их дарује магичним штапом, помоћу којег успевају да ухвате птицу. По повратку у град птица открива да је зазидана жена њихова мајка. Краљев син тим поводом сазове славље, но свекрва поново покушава да нанесе штету, отровавши сву храну. Птица поново открива истину и свекрву за казну бацају у велики огањ на сред града, те се казна поново јавља као јавни чин. Ова варијанта нема много одступања од типа којем припада, чак има и мотиве птице која говори истину и млинара који усваја децу, али може се приметити да постоје одређени пропусти у приповедном поступку. На пример, деца уопште не добијају задатак да пронађу птицу нити магичну воду, већ траже воду јер су жедна, иако се на овај начин појачава негативна карактеризације свекрве, која у три наврата покушава да убије децу. Овај тип такође постоји код Страпароле.

Варијанта приповедног типа AaTh 510¹² почиње тако што старије сестре убијају мајку због кршења забране да се прекине предиво, затим је скувају и поједу. Карактеристичан је за овај тип мотив девојака које седе за

¹¹ Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/258-И-д-4, четврта по реду, листови 3–5.

¹² Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/258-И-д-4, пета по реду, на листовима бр. 5 и 6.

преслицом, а занимљиво је да се мајка не претвара у животињу, већ остаје у људском облику, те се овде јавља канибалистички чин. Најмлађа кћи кришом склања месо и кости, које касније закопава, да би се на том месту се након 40 дана створило злато. Од њих она прави три одела – поље с цвећем, небо с звездама и море с рибама и обућу од злата. У три наврата она на празник одлази у цркву, где су сви задивљени њеном лепотом, али је не препознају, захваљујући чудесним хаљинама. Краљ наређује да је прате, она успева да побегне, али јој испада папуча. Краљ наређује да се пронађе девојка чијој нози одговара изгубљена обућа. Краљ је затим испитује о пореклу и одакле јој ствари, а она му признаје све тек када је присиљена. Након откривања истине, он наређује да се сестре погубе, а њу узима за жену. Запис садржи типичне мотиве мајчине помоћи након смрти, одласка у цркву у изузетној одећи, идентификацију путем изгубљене обуће. Најстарија позната варијанта може се наћи код Базилеа.

Три од четири необјављене приповетке припадају интернационалним сижеима који су познати и нашој приповедној традицији и не показују већа одступања, те у том смислу нису нарочито занимљиве. Ипак, може се приметити да приповетке, иако припадају једном општепознатом фонду, показују изражену моралистичку ноту, која би уз податак о Врчевићевом помоћнику могла ићи у прилог тези да уједначеност записа која је примећена у литератури (САМАРЦИЈА 395–396) не потиче од Врчевићеве руке, већ да је условљена тереном са којег је грађа потекла, јер је евидентна сличност Врчевићевих и Тановићевих записа.¹³ С обзиром на то да се манастир Маине налази изнад Будве, а да је Врчевићева делатност везана за Боку, овде је вероватно реч о приморском терену, који није ограничен само на залив. И записи Врчевића и његовог помагача се и по другим карактеристикама уклапају у корпус штампаних приповедака потеклих од Врчевића: невеликог су обима, једноставне композиције, жанровски се повремено удаљавају од бајке. Овде наведени типови познати су и италијанској приповедној традицији, могу се наћи код Базилеа и Страпароле, а неklasификована приповетка садржи мотиве италијанске новелистичке традиције. О вези Врчевићеве грађе са италијанском традицијом (конкретно *Пентамероном*) писао је Немања Радуловић, указујући на могућност потицања из заједничке приповедне традиције или уласка писаног текста у усмено приповедање.¹⁴ Ове приповетке нису нарочито естетски успеле, што је вероватно и разлог њиховог необјављивања, посебно када је реч о неklasификованој, која се

¹³ Који, као што је већ напоменуто, нису прошли кроз Врчевићеву редакцију пре слања Вуку Караџићу.

¹⁴ Важна запажања о везама Базилеа и медитеранске приповедне традиције донела је и Маја Бошковић-Stulli, али са фокусом на Богишићеву збирку, помињући успут и Врчевићеву грађу (BOŠKOVIĆ-STULLI 1999), док је о Врчевићу у контексту новелистичке традиције писала и Снежана Милинковић (МИЛИНКОВИЋ 2008).

прекида на пола и наставља као друга прича, без икаквог осврта на јунаке са почетка. Што се тиче типова *Пепељуге* и *Змије младожење*, познато је да је Вук тражио идеалне варијанте, те је прву штампао по сећању из детињства (СНП 32), а од другог типа је штампао две (СНП 9, 10), од којих је једна добијена комбиновањем два записа. За последњи тип Вук изгледа није био заинтересован, јер су друге две варијанте штампане у *Додатку* под насловом *Зла свекрва*.

Иако не спадају међу уметнички најуспелије, ови записи значајни су за фолклористику у контексту ранијих проучавања, јер могу допринети разматрању често постављаних питања аутентичности Врчевићеве грађе, реткости, односно распрострањености приповедних типова, њиховог места у контексту усмене традиције, условљености грађе тереном, сарадње Врчевића са Вуком Караџићем, односа према грађи, као и његовог самосталног рада и сопствене мреже помагача. Овде доносимо Врчевићеве [Прилог 1] и три Јанковићева необјављена записа [Прилог 2] без измена како би се видела разлика у ортографији.

[Прилог 1]:

Била е некаквога богатога човека жена, да јој ништа на ови свиет не манкало /оскудџвало/ ни самога тичџга мліека; здрава, млада, ліепа и свашта, али не могла имати никад нејдно діете, те едан дан клекне пред иконама и замоли се: „О боже! дай да останем бређа па макар шта родила. Ону исту вечер сніе у сан ђе јој дошао едан човек и говори јој: „тићеш останути тешка; него оно што родиш немой се препанути, рани га до 15. година, а по петнаест оженига, зашто ће мушко бити“ – она остане бређа и наком девет мџсеца¹⁵ роди змая огнџвита, и како е снила не препадесе него кажуе мужу но он пошто виђе узме нож и оћаше да змая заколџ али му жена недаде говорећи да нџ пород ако е и змай оће да живи ер ко зна штаће од нџга изаћи, и тако свог мужа укроти. Змай почне расти, а майкага доећи, и наком десет година буди се едно јутро кадли га неналази. Почне плакати док евога пред саму вечер, и говори матери и оцу: „жени теме¹⁶“ а они плачући одговорише му: „ма какоће мо те женити синко, кад тебе нејдна ђевојка неће узети? „Ја сам /он им одговори/ испросіо у цара ђевојку ма од оне три што има најмлађу, него поћ’те тражити и доведите ми е, аколи не живіећу вам очи извадити“ Нађу се на невољу отац и майка, и небіј кућ’камо него отиду у цара тражити ђевојку. Цар им е да знајући да су богати и да немају другога порода него тогај единка сына, ма незнаваше да е змай – Прстеную ђевојку,

¹⁵ Подвучено црвеном оловком.

¹⁶ Реч је раздвојена усправом линијом.

и доведу е дома. Кад ђевојка види младоженоу препадесе и завриска да се сва кућа разлігаше /одзиваше/ но родителџи е стану ћешити, па и сами змай говорехи іой: „небой се, тїи си єдина она на свїет која ме можеш сретња учинити, ер сам у сан снїо да си тїи сђновита ђевојка и даћеш се досђтити шта е мене, пак или ме ліечи или ћу я грїех моїех родителя пред нїима и тобом очитовати“ – Нађесе на чуду ђевојка царева, а на више отац и майка, те штоће радити почну се договарати, док ђевојка рече: „вїй сте двоїца /т е родителџи/ згрїешили нешто, него допустите вашему породу да очитуе пакће вам одма оздравити.“ те жалостни отац и майка почешега заклинјати овако: „Заклинђмо те по трипут у накрс землђ и свїета, од истока до запада, па од сђвера до юга, па висином од землђ до неба, па ширином поля, и дубином мора, па сунцем, мђсецем и звїездама, кажи се што си? и коиси?“ Ондар он, преклонисе родителџима и рече: „з’допуштенђм, и с’вашим благословом, кад ме тако заклинђте я вам кажем; да сте вїй прїед вђнчана згрїешили, те нїесте могли имати ћеце а я сам се у грїеху родїо и зато сам овакї.“ Тек што ово изрече провржесе єдан найкраснїй младић на свїету, те се вђнча с царевом ђевојком, а нђгови се родителџи од грїеха покая ше и до дубоке старости живђше.

[Прилог 2]:

1.

Имала ємати єднога сына, коїнестїо радити ништа, па га є учила како свога сына говорехи айдеСынко промећи се па штогођдобїй, тако сынђотиде їузе єднушуплюбђљину. кадъ дође на єдно гувно стадесепромећа ти крозъшуплюбђљинудокъ му се былододіялопакђотиде дома Матери, говорехи іойМайкоя не могу добыть ништа, рече му Мати: яте нїесамъ слала да се промећешъкрозъбђљину него да їдеш кога служити па тако да што добїешъ, Кадъбнъ чу матеръ пође да слуша єдну бабу, слушао є мало времена, коя му даде трїй лакта постава, ї речему баба: бдънесїбво Матери пакънекати направи кошулю, аїли некатиєскрої жена коя мисли нема нимало, Кадъ дође сын матери, рече іой: євосамъмайко стекао кошулю, ма мьє рекла баба да мьєскроїє жена коя нема мисли нимало, рече мати сыну, ма ђећуя ту жену наћи –аїли іойїопетънаомпаде, я другу жену незнамъ него ћу молити нашу Кралицу, бна є скоро дошла, бна мисли неїма, ї тако бна ўзе и пође Кралици. Она іой куцне на врата, слуга іой врата бтвори, ї поведе єпредъкралицукоїой се преклони, ї рече Госпе добро їтро, дошла самъ те нешто молити – їмамъ нешто лудасына кога самъ послала да што стече, ї тако є пошао слушати єдну бабу коя му є дала трїй лакта постава за кошулђ, ї рекла му єїста баба да му кошулюскроїє жена коя нема мисли – ї тако є мени нампалонатебекоя мисли немашъ, молимтескрої ми кошулю, ОдъговориКралица како яядна мисли немамъ, я їмамъ више него тыаїли коя

друга – ја појохъсьмоиємъКралѣмъ у Кмета ѿ Августу, Сѣдосмоуладъу
 грожђе, донесе нама нашъКметъАрапинъцерногаѿбѣлого грожђа, ѿ
 ярекохъ: ліепо ти сѣвиѣтъцерно грожђе ѿбѣло, то се моме Кралюучинило
 да самъ я рекла ліепотысѣвиѣтъ мога Краля, ѿ Арапа, Кадъ смо дошли дома,
 ѿдѣбнога дневисвакѣй ме данъбие, до садъсѣко мене трѣй шибике сломію,
 іошъмы говори; кажи ми сѣли Ко ліевшиѿдъ мене, а ја му натонезнамъодъ
 говорити, будући незнамъсѣи ко ліевши ѿд нѣга – Жена іоінатоодъговори;
 кадъ те іопетъ Госпе стане бити тадаръ му реци лјевшисѣ краљ ѿдечмаѿд
 нѣга; Кадъбысютриданъѿзе краљ шибіку, и почне жену шибати ѿ говорити
 іоі кажи ми коелјевшиѿд мене – она му ѿд говори лјевшисѣ краљ ѿд сѣмаѿд
 тебе – Кадъ Краљ чу свою жену пође ѿдмапосвіету да тражи тога краля од
 сѣмаКадъ дође на врата ѿд Града кога заповѣдашекраљ ѿдечма, ту на врата
 ѿма стража, кою стражу уѣита ѣсѣваш краљ, ѿд говори му стража¹⁷ што
 ѣшъѿд нашега краля –Онънима говори: ѿдемъвиѣтълјепотунѣгову, тако
 стража пође ѿ каза Кралю; Кадъ чу Краљѿд сѣмазаповиѣ да га доведу
 преданъ – Кадъ га доведоше рече му Краљ од сѣма, што ѣшътыКралю
 од мене – Дошао самъсвѣтла Круно да видимълјепотутвою, Кралюѿд
 сѣмабъше на ѿбразъдеветъсвилница,¹⁸шестъ диже па га запита, ѿбули дизати
 више – Од говориму не више достае – Кадъсѣ лјепотуѿгледѣо запита га Краљ
 од сѣмаѿдъ кога си послатъ да моюлјепотугледашъ, од говори му Краљ я
 самъпослатъѿдъмое супруге, она сѣ рекла да сте вылјевшиѿд мене, Кадъ то
 чу краљ ѿд сѣма метну руку у шпагѣ ѿзвади[ѿз] сребра шкатулу; пакъсѣ даде
 кралю говорѣти му ѿво ѿднесисупругитвоіоі, аѿи сѣ не мойѿд клопитиѿрие него
 кодънѣдоѣшъ. Отоле пође Краљ дома ѿкадъ дође, най_ѿріе пође починути,
 пакъкадъ се пробуди говори своіоісупруги: ѿди да тыдамъ што ти сѣ послао
 Краљ од сѣма, она ѿзе шкатулу пакъсѣѿтвори, кадъ у нѣоіѿпрстенъДиоманатъ
 кога метну на свою десницу ѿѿта часъстворисеголубицомъ, пакъ тако
 полеѣе Кралю од сѣма; Кадъ долеѣе на Кралѣвъпалацъ, сва су ѿкраляцкла¹⁹
 затворена была – слуге кралюіѿ трчаше и рекоше, свѣтлаКруно, долеѣе една
 голубица, коя сѣ готова сва цкла сломити – рече Краљ слугама разтворите²⁰
 сва цкла, ѿ тако га слуге послуге послушаше ѿ прозоре разтворише,²¹ѿлеѣе
 Голубица ѿ пану Кралю на постелю, летну сѣкриломъѿспадеіоіДиоманатъ,
 Она се створи Кралицомъ како сѣ и была, Краљ се ѿбеселипакъ сѣ загрли
 своіомъдесницомъ, сладкосѣустимаполноуби, ѿрече: ѿд садъ си ты моя
 Супруга.

¹⁷ Писалоје „стражу”, пајепрецртано „у”.

¹⁸ Подвученоцрвеномолвком.

¹⁹ Исто.

²⁰ Исто.

²¹ Исто.

2.

Краља едного сынъиѣаше са слугама, ѡфати га ноћу и грѣаво вриеме кодъ едне сиромашне куће, у којој бѣше майка са трій шћери, запита младић конакъ, ѡдъговориму мати ѣвоячка, да може преноћити, али да неће за нѣга быти угодно, рече Кралѣвьсынъ: я немаримъ, само да ме не бие зло вриеме по глави. тако ѡстаде ту да преноћи, Унеко доба ноћи стадоше се разговарати трій ѣвояке, рече најстарія да ме оће ѡзети младић добра бы му среѣа была самномъ, средня рече да оћеѡзети мене юшѣбы му боля среѣа была самномъ. Наймлаѣа рече да бће мене ѡзетъя бы му родила двое ѣеце за едно, сына и шћерь, сыну звѣзда на чело, а шћеримѣсецьподъ герло. Младић се чиню да спава, али ебнъ доброразумю што е коя од нихъ говорила, пакъу ютруйзвади триста цекина да дейхъ жени, говорехюй: нати то пакъ се рани, а твоюшћерьнаймлаѣуводимъсамномъ даеѡзем за жену. Кадъбви дође дома тешко бы жао нѣговой матери зато што бнъ оће ѡзеть сиромашну ту ѣвояку, бнърече матери своюй, Майко буди вољна²² кадъ самъ яволяанъ²³и тако бнъ узе ню за жену, коя бдма за бреѣа, ѡто вриеме други Краљ зарати Кралю оцу нѣгову, бни Краљ посла съ войскомъ свога сына да с истимъратуе. Кадъокће²⁴ поћи препоручи своюй матери жену, икадъ роди двое ѣеце да су ты препоручена иѣеца докле и ядоѣемъ, и тако бнъ поѣе на войну. Кадъ се приближи вриемороѣеня, изнавидости²⁵коюбва имаше на свою невѣсту, съ договоромъ слуга свои е добави двое кучади мале, едно мушко а друго женско, у часъ раѣаня, зла жена измакне ѣецу пакъихъ додаде слугама говорехи имъ да ихъ понесу и баце у рику, а кучады подметну под невѣсту, говорехи юй проклетнице ево си кучады родила, кою ѣеш доранить мужу мѣсто ѣеце, зато она ядна тешко плакаше. Слуге поніешеѣецукодърикепакъ ихъбдвише, и виѣошелѣпоту и зламеня на ѣецу, рекоше грота е да ихъ бацимо ѡ воду, итакюихъ боставише у врата бд едного млина кои ту бѣше, Кадъ дође млинарь наѣе ѣецу, обрадова се много, и благодари Богу зато што му ѣецу даде, будући неѣецеймао, понесе ихъ дома, и добави доилюпакъихъ рани, кадъ понарастоше даде ихъ на сколу, Кадъ престаде бой врати се кралѣвьсынъ дома, како улѣзе ѡкућу запита матерѣѣе су му ѣеца, мати му иведе кучады, и рече ево што ты е жена родила, Он се пуно разсерди, и узе жену пакъ е чини за зидати ѡзидъкодъ врата бдъ града, и начини ту еднуКаменицу²⁶и у ню метну воде и едну метлу, и даде наредбу да свакъ когоѣтуда паса метлом крозь прозоръудре по глави за зиѣану, и да рече чему си лагала;

²² Подвучено црвеном оловком.

²³ Исто.

²⁴ Исто.

²⁵ Исто.

²⁶ Подвучено црвеном оловком.

Идући жеца на сколу съ другомъ жецомъ тога града, лѣпотомъи добротомъ имаху первенство, али ѿм се почеше ругати и говори ти ѿмъ да су муладъ, то жецы буде жао пакъ се договоре да побѣгу, и тако пођоше некомъ страном, и кадъихъѿфати ноћъ, коя ѿбыла ружна много, почеше горко плакати иБога молити да ѿмъ Богъ да ту кућу да преноће, ѿ томъниховумоленю створисе ту велики ѿданъПалаць, ѿ коме жецаулѣгуипреноће, ту близу бѣше палаць Кралѣвъ ѿ коега долазаху ѿграда ради шетнѣи лада, и ту ноћслучисе у нѣму сынъКралѣвъѿтаць те жеце, съ нѣговомъ проклетомъ матеромъ, Кадъ свану виђеше слуге палаць велики кои синоћ не ту быо, пођоше и казаше Господару, и тако се сви много зачудише, говорећи како се могао та палаць за ѿдноноћсаградити, нечујући се никаквогъклопота.²⁷ МатиКралѣвогъ Сына, не престано гледаше на палаць, ѿз кое га изађоше жеца, идођоше кодъ палаца Кралѣвогъ да воде траже, за пита ѿхъѿбна што тражите жецо, ѿдъ говоре ѿни тражимо воде, разгледа ѿна жецу и познаде ѿхъ, пакъѿмъ рече ѿма воде тамо у Зеленъ гору,²⁸ пођите пакъ ѿете наћи, жеца се ѿ путише пут Зеленъ горе²⁹ у коіой бѣше ѿзеройѿнѣмъ сваке версте звѣради, коя су мложество челяди поклали, кои су на воду долазили, ѿздаюћи се Кралица даће тако и жеца погинути, идући жеца на воду сретоше у путу Старца ѿдногъ біеле браде, кои за пита жецу ѿе иду, ѿни му казаше да иду на воду, даде ѿмъ свой штапъ пакъѿхъ наѿчи да шниме воду прекерсте, и кадъѿднатѿица почне на нихъ срдито се кривити, и совати³⁰ѿхъ, да се све путь нѣкланяю, Кадъ на воду дођоше, воду штапомъпрекрстишей за фаташе у судъ, тица съ ѿле поче сердити се ѿсовати,³¹ѿни се стану кланятъ како ѿхъѿ научіо старац, ѿетић се кланяюћи ѿз бечи путьтице, и та часъѿстане скаменѣенъ, жевойкаѿзе воду и штапъпакъ се врати горко плакаюћи. Нађе старца найсто мѣсто, ѿказа му све што се случило, стараць научи жевойку да се врати, и да се све кланяѿнойтици, и кадъ се нѣіойдодіекривѣнѣи сованѣ,³²ѿнда ѿе ставити главу подъ крило, тыѿ ѿндаръ полако ѿфати и метни ѿ подъпазуоупакъ іойѿзгули берчно перо, ѿшниме до фати брата, жевойка такоѿчини – тицу у фатий перо берчнойзгули пакъ брата шниме до фати, и тако се тайчасъ поврати, и пођу ѿтоле на трагъ, іопеть старца нађоше кои ѿмъ препоручи да тицу добро држе подъ пазуо, жеца се іопеть врате у градъ, кадъ дођоше на врата, у крайкоіехъбѣшеймъмайка зазидана, ѿнаху да прођу, ѿтаць жеце бѣше на прозору съ коега гледаше жецу непознату, почне нанихъ викати да

27 Црвеном оловком подвучено, испод додато „клопоће” и означено упитником.

28 Подвучено црвеном оловком.

29 Исто.

30 „Сов” подвучено црвеном оловком.

31 Исто.

32 Исто.

метлу љзму пакъ да шніомеѡдрузазиђану жену, ѡ да реку чему си лагала, ѡца дигну метлуѡ заману, тице стане дрека: не матеръ не матеръ, Кадъ то чу КралъвъСынъ дотрчи долъ, ѡ разгледа ѡцу, виђеђетиђу знаменъ ѡдъзвъзде на чело, ѡ ѡевойци од мъсеца подъ герло, позна да су ѡца нђова, тако чини ѡзвадити жену ѡзъ зида, ѡ чини са звати су Господу на ѡбъдъ да учини радостъ томе догађаю. Кралица се тешко препадне ѡбъдъ васъ отрова, Кадъ дођоше за терпезу башъ да почну ѡсти, стаде тице дрека: не, не, отровано ѡ, Кадъ то чуше виђешей познадоше да ѡ ѡло отровано, тадеръ рече КралъвъСынъ садъ Господо судитевы што моя мати за служуе. Осудишеда ѡ ѡзгору, ѡ тако наложише велики ѡганъ на средъградъ, ѡ бацише ѡубганъ, ѡ тако ѡзгоръ проклета.

3.

Жена ѡднаймаше три шђери, съ коіемасъде прести ѡвечеръ, рекоше двіе старіе ѡевойке, коіой се ѡдъ насъ четири најпріе жица ѡкине да ѡдмаѡбиемо пакъ да ѡ скувамо ѡизъдемо, ваљада тако буде, предуђи ѡне, ѡкине се матери ѡдномъ, рекоше іой то ты праштамо за ѡно што си насъ родила, ѡкине іой се ѡ други пуът, рекоше іой ѡ то ты праштамо за ѡно што си насъранила, а кадъіой се ѡкине ѡ тређій пуът, рекоше іой неђемо ты више простити, ѡтакоѡу бише скуваше, ѡ пођоше ѡсти, најмлађойѡ было жао ѡ ніе ѡкђела³³ѡсти, али іой рекоше сестре кое ню держаше за луду, ѡзвахуѡ пепелюгомъ,³⁴ѡко неђешъѡсти у быђемо те, ѡна ѡдна заклони уста рукомъѡ марамомъ, пакъѡзпушташейѡ подъ тога бокунъ³⁵ майчиногъ мяса, кои се за ѡставляхуѡ skutъ. Пошто вечераше, скупи ѡна бокунъ, ѡ све кости ѡ косчице майкине, пакъѡхъ за копа подъпрагъѡд куђе. Кадъ се изверши четердесетъ дана пође ѡхъѡдъ копати да види. Кадъѡдъ копа нађе претворено све у суво злато, кое³⁶ѡна скупи ѡ понесе ѡедногъ златара кои близу біаше, ѡ рече му ѡвотиѡво злато пакъ ми на прави трій најлђвше промђне,³⁷ѡдна нека буде полъ съ цвіеђем, друга нека буде небо съзвиездама, ѡ тређа море сърыбамаѡпашмагеѡдъ злата. Златаръ узе злато ѡнаправиіой трій промђне, ѡдну полъ с' цвіеђемъ, другу Небо звиездама, тређу море с' рыбама ѡпашмаге златне, ѡна ѡво узе ѡсакріеѡд сестара, ѡ приекладъ под ѡдну плочу, потоме ѡнајпервиѡпраздникъ пошто іой сестре пођу у церкву ѡна берзо ѡбуче промђну полъ с' цвіеђемъ, ѡ пашмаге, пакъ пође ѡдна за нима у церкву, Кадъ тамо дође сви се ѡ церкви зачудише на неизреченојлђпотипромђне, ѡ нико ѡ не познаваше, по свершетку летурђіе ѡна перва ѡзађе ѡз церкве, ѡ хитро

³³ Подвучено црвеном оловком.

³⁴ Исто.

³⁵ Исто.

³⁶ Нечитко.

³⁷ Подвучено, означено упитником.

потрчи дома пакъ се свуче и сакриє промѣну, тако исто кадъ дође други праздникъ обуче промѣну Небо с' звѣздама, и ѿцерквиє гледаше и чудише се лѣпоти, иошъ више томе што не могоше знати кояє, и иъзкоеє куће, и зато рекоше ѿнапрієда чувати, обредише младиће да чуваои гледаюу кою ће кућу лѣсти. Кадъ дође трећи праздникъ обуче промѣну море³⁸ рѣбама, и пође ѿцеркву, и тамо се народъ много зачуди тойдрагоцѣннойпромѣни, и самъ се Краљ зачуди, коипакъи наредіо бѣше да се чува и сазна кояє, и ѿкою ће кућу ѿлѣти, Кадъ се сверши летурѣја, она хитро иъзмежу народа иъађе иъзцеркве, и почне терчати, за ніомъ терче чуваоци,³⁹ али она лукава пакъиъви⁴⁰ све ѿлице даљне, докле се украде чуваоцима, и ѿсвою кућу ѿлѣзе, да є нико ниєвидіо, али ѿтерчаню томе хитромъ, паде іой пашмага съ ноге, кою нађоше и Кралю понесоше, Краљ нареди да се пашмага носи и прова свакоме, коме буде мѣрна, то є былаона, али бштро нареди да се нїедна ѣвойка нескриє, Кадъ дођоше кодъ бви Сестара, рекоше посланицыи мате ли вы иошъкоюѣвойкуиъзведите є немойте страдати одъ Краля, Оне рекоше имамонешто яда пепеляво коя никадъ иъз куће не иълази, доведите єпакъіо ипосланицыипашмагупровашекоя бы мѣрна на ногу, Поведоше єбви Кралю, коиє стаде испитивати лїепїемъначиномъ, пакъ потле съ прїетомъ да каже єлибылаона иоклеіойбне промѣне, она некѣ за пуно казати, али найпослѣ страхомъусилована⁴¹ каже све како є што слѣдило. Потоме пође Кралъу нѣзиньдомъ, узе промѣне, а сестре нѣзине да смакнути, а ню поведе дома пакъєузе за жену.

Цитирана литература

AaTh – AARNE, Antti. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. Second revision translated and enlarged by Stith THOMPSON. (FF Communications Vol. LXXV, No. 184.). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica, 1961.

БОШКОВИЋ-STULLI, Маја. „Дрво насред свијета. Једна народна бајка из Вукове оставштине“. *Вуков зборник*. Београд: Научно дело, 1966, 667–692.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Маја. „Dvije mediteranske zbirke pripovijedaka (sa Sicilije i iz Cavtata)“. *O usmenoj tradiciji i o životu*. Zagreb: Konzor, 1999, 65–82.

ТОРЂЕВИЋ, Тихомир. *Вук Врчевић*. Цетиње: Народна књига. 1951.

38 Изнад пише „полѣ“.

39 Подвучено црвеном оловком.

40 Исто.

41 Исто.

- ИВАНИЋ, Душан. *Основи текстологије*. Београд: Народна Књига / Алфа, 2001.
- МИЛИНКОВИЋ, Снежана. *Преображаји новеле*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 2008.
- МИЛОШЕВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ, Нада. *Заједничка тематско-сижејна основа српскохрватских неисторијских епских песама и прозне традиције*. Београд: Филолошки факултет, 1971.
- ПАНТИЋ, Мирослав. „Вук Стефановић Караџић и српске народне приповетке. Поговор и напомене уз ’Српске народне приповијетке’“. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књига 3. Мирослав Пантић (пр.). Београд: Просвета, 1988, 351–623.
- ПЕШИЋ, Радмила. *Вук Врчевић*. Београд: Филолошки факултет, 1967.
- РАДУЛОВИЋ, Немања. „Једна Врчевићева приповетка о судбини“. *Годишњак катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима V* (2010), 219–230.
- САМАРЦИЈА, Снежана. *Од казивања до збирке народних прича: Прилог проучавању историје народне књижевности*. Бања Лука: Књижевна задруга, 2006
- ZUKOVIĆ, Ljubomir. „Doprinos Vuka Vrčevića Karadžićevoj zbirci narodnih pripovedaka, poslovice i zagonetki“. *Godišnjak Instituta za izučavanje jugoslovenskih književnosti u Sarajevu I* (1972): 57–70.

Извори

- Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/258-I-b-1-20
- Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/258-I-d-2
- Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/256-I-d-3
- Архив САНУ, Историјска збирка, сигн. 8552/258-I-d-4
- ПРЕПИСКА VII – Караџић, Вук Стефановић. *Преписка VII (1843–1847)*. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књига 26. Голуб Добрашиновић (пр.), Београд: Просвета, 1993.
- ПРЕПИСКА VIII – Караџић, Вук Стефановић. *Преписка VIII (1848–1850)*. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књига 27. Голуб Добрашиновић (пр.), Београд: Просвета, 1994.
- СНП – Вук Стефановић Караџић. „Српске народне приповијетке (1853)“. *Српске народне приповјетке*. *Сабрана дела Вука Караџића*. Књига 3. Мирослав Пантић (пр.), Београд: Просвета, 1988.

Marina P. Mladenović Mitrović

PREVIOUSLY UNPUBLISHED FOLK TALES OF VUK VRČEVIĆ IN THE CONTEXT OF ORAL TRADITION

Summary

Many aspects of cooperation between Vuk Karadžić and Vuk Vrčević in collecting folk tales are familiar and well-studied. Most of tales in which this cooperation had resulted were published to this date. However, one part of Vrčević material remained unpublished and kept in the legacy of Vuk Karadžić in Historical collection in SASA Archives. The results of research of archive materials, which had shown that one part of material, up till now attributed to Vrčević, can actually be attributed to Filip Tanović, his associate, will be presented in this paper. Tales will then, in accordance with this knowledge, in short be put in the context of oral narrative tradition. At the end of the article four unpublished stories will be presented.

Keywords: folk tales, archives, Vuk Vrčević, Vuk Karadžić, collecting folklore